

På leting etter kopier av Tylldalsstolen

Tyldalsstolen, også kalt Bispestol fra Tyldal, er laget i Nidaros i middelalderen. Men når, hvordan og hvorfor den havnet i Tyllidalen kirke, kan ingen foreløpig svare sikkert på. Det skyldes usikkerhet på om dette ble dokumentert og hvor det eventuelt er arkivert. Det er også mulig det fantes dokumenter som gikk tapt i den store brannen i Erkebispegården i Trondheim i august 1983, da store deler av et gammelt arkiv ikke kunne reddes.

Originalstolen

Stolen og en benk (krakk) i ble i 1878 lagt merke til av arkivar Nicolay Nicolayen. Han arbeidet med arkeologi og kulturminner, med en særlig interesse for oppmåling og registrering av bygninger fra middelalderen. Han var aktiv i Forening til norske Fortidsminde-mærkers Bevaring og ble i 1860 statens «arkivar». På en av sine reiser må vi anta at han besøkte kirka i Tyllidalen, hvor han ble oppmerksom på stolen og benken. Han fikk både stolen og benken med seg til Oslo, til nærmere vurdering. Stolen var da overmalt av glinsende blågrønn maling, men ble rensset og undersøkt. Tynset herredsstyre skal ha forært stolen og benken til oldsaksamlingen i 1879, men vedtok også i 1887 at stolen og benken skulle tilhøre oldsaksamlingen i Oslo mot et vederlag på 100 kroner, «.. og

et avtrykk eller fotografi av stolens skrud og utsmykning for ettertiden og fremvises i Tyldal kirke». Originalstolen og benken tilhører nå Kulturhistorisk museum i Oslo. De er ikke utstilt, men står på magasin (på lager).

Originalstolen på magasin.

Parti på stolens høyre side.

Motiv i rygg, sett forfra.

Stolen må kunne betegnes som sær-
egent fin. Den blir av enkelte i fagmiljøet
omtalt som en av de fineste stolene fra
middelalderen på den nordlige halvkule.
I læreboka *Akantus, Kunst og håndverk for*
8.-10. klasse skriver Eldbjørg Dahl, Randi
O. Johansen og Ellen Larsen på side 172:
«Tyldalsstolen er en stol fra omkring 1150
– 1200. Det er en av de fineste stolene som
er bevart fra middelalderen i hele Europa».
Det samme skrives i boka *I forfedrenes*
fotspor, 1961, side 123 av Kollbein Helstad:
«Tyldalsstolen skal være et av de fineste
kunsthåndverk vi har bevart fra middel-
alderen».

Nettopp dette gjorde at det ble spen-
nende å lete etter kopier, hvem som lagde
dem og i hvilke sammenhenger. I denne
letingen fant jeg også denne beskrivelsen
og tolkningen av ornamentikken på stolen,
skrevet av Harry Fett, i boka *Bænk og stol i*
Norge, side 22-23, utgitt i 1907.

*Den bedste af vore stole, Tyldalsstolen, er
næsten som en mesterlig udformning af sal-
mernes lidenskabelige sprog. «Min sjæl er
blandt løver, der river og brøler» fortæller flere
framstillinger paa stolen; ligesaa samler seg på
denne stol: slangen og dragen med sin gift,
vildsvinet, der ødelægger vinstokken, symbolet
for Kristus, kreaturen, symbolet paa den
ugudelige «der i mørket skyder paa de oprigtige
af hjertet». Men over disse billeder er pladsen
for den geistlige, som representant for ham,
«der sønderbryder dragers hoveder», «der skal
træde på en grum løve og øgle, der skal ned-
træde en ung løve og drage» (Ps. 91,13).*

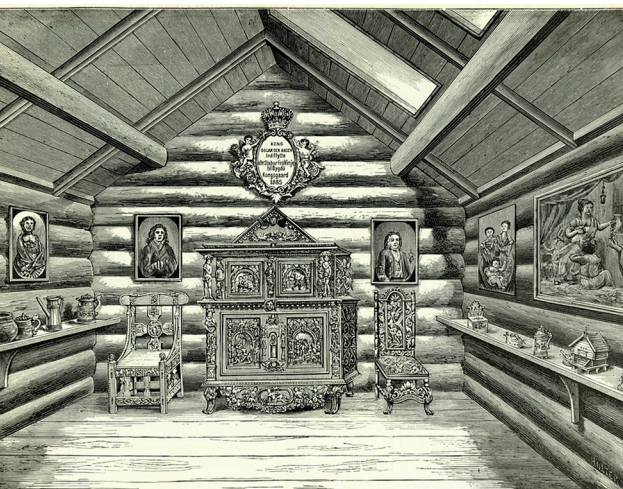
De første kopiene

Kravet til det som kan betegnes som en
kopi er at de skal være tro mot originalen.
Der det lages tydelige endringer skal dette
betegnes som *etterligninger*.

De to første kopiene ble laget allerede i 1887 av billedskjærer Olsen hos møbel-forretningen Siewers efterfølger og ble samme år innkjøpt til kong Oskar 2. sin samling av norsk folkekunst.

Træskjærerarbeide. 3 Vinduet i Siewers' Efterfølgers Butik i Kirkegaden er for Tiden udstillet tvende for H. M. Kongen udskaarne Stole, der fortjener at ses og beundres. Stolene, der er rigt udstyret med udskaarne Dyrefigurer, er forarbejdet af Eg efter en i Universitetets Oldsamling værende Stol fra det 14de Aarhundrede. Man har gjættet paa, at Billederne er en Gjengivelse af Sagnet om Asgaardserien. Stolen, der er en særdeles interessant Fornlevning, blev for et Par Aar siden fundet i Tyldalskirken i Østerdalen. Stolene, der ere skaarne af Billedskjærer Olsen hos Siewers' Efterfølger, er bestemt for Verdal-Staburet paa Bygdø Kongsgaard. Hver Stol koster 200 Kr.

Innkjøpet av kopiene til kongens samling ble omtalt i samtidige aviser, her fra Aftenposten, 4. feb. 1887.

Xylografi av interiøret i loftet fra Søndre Berdal. Kopien av Tyldalsstolen til venstre i rommet. Foto: Ukjent kunstner, Norsk Folkemuseum

Norsk Folkemuseum på Bygdøy overtok kongens samling i 1907, dermed også disse kopiene. Her stod de først som en del av innredningen på Berlandsloftet. I 1929 ble den ene kopien sendt til Norwegian American Hist. Museum i USA. Den andre står i dag utstilt på Norsk folkemuseum på Bygdøy i en av hovedbygningene.

De to neste kopiene var med på verdensutstillingen i Paris i 1900. John Borgersen kom fra en treskjærerfamilie fra Telemark, der både faren og søsknene livnærte seg på treskjæring og annen husflid. John Borgersen var en svært anerkjent treskjærer og utførte arbeider for blant annet keiser Wilhelm II i Tyskland. Tilknyttet den norske paviljongen på verdensutstillingen deltok John Borgersen med en egen avdeling, hvor to kopier av Tyldalsstolen sannsynligvis var en del av innredningen. Den ene ble solgt til Victoria og Albert Museum i London. Den andre ble kjøpt av Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum i Trondheim i 1901, men ble i 1947 utlånt til Sverresborg Trøndelag folkemuseum og er fortsatt der, på magasin.

Tyldalen får sin egen kopi

På 1970-tallet ble det skåret ut ytterligere to kopier. Den ene ble skåret av treskjærer Erik Fridstrøm, ansatt ved Oldsaksamlingen i Oslo (den gang på Bygdøy). Denne kopien var en gave til kong Olav på hans 75-årsdag og skulle stå på Akershus

Denne kopien står i en trappeoppgang i Erkebispegården.

slott. Senere ble denne kopien flyttet til Erkebispegården i Trondheim, hvor den står i dag. Årsaken til flyttingen var at den ikke var tidsmessig riktig på Akershus slott og stilmessig passet bedre i nærheten av Nidarosdomen.

Den andre kopien fra 1970-tallet ble skåret av tylldølen Gert Eggen. Han brukte sitt eget verksted, men satt tidvis også hjemme i sin egen stue om kveldene og skar, hvor kona Kjellvor måtte «gå etter» og koste flis av stuegulvet. Gert Eggen var snekker og hadde kun fått noe veiledning av treskjærer Torleif Rugsveen i Rendalen, samt gått et friundervisnings-kurs i treskjæring. Men han hadde en helt spesiell interesse for tre og kunsthåndverk. Til avisa Østlendingen den 2. august 1975 fortalte han at han hadde brukt ca. 500 timer til selve skjæringa, men at han også hadde brukt utallige timer på reiser til Oslo for å studere originalstolen, til skisser, bilder, fundringer og planlegging. Motivene i stolen er detaljrik med mange små figurer og han fortalte videre at han ble nødt til å kjøpe både nye briller og lupe. Han beskrev arbeidet med kopien som morsomt og givende og at det var litt leit da det var slutt.

Baksiden
av Gert
Eggens
kopi.

Gert Eggen og Erik Fridstrøm hadde jevn kontakt mens de holdt på, noe brevveksling mellom dem viser. I et brev i januar 1976 skriver Erik Fridstrøm til Gert Eggen med familie blant annet:

Jeg går ut fra at din stol nu står i Tyllidal kirke, hvor den visserlig hører hjemme. Min stol (Tylldalsstolen) er også ferdig og står nu på Akershus slott. (...) Håper alt er vel med deg og din familie og vil få ønske deg et Godt nytt år! Jeg besøker deg kanskje til sommeren om og når vi reiser nordover.

Gert Eggen fikk solid anerkjennelse for kvaliteten på sin kopi av Erik Fridstrøm, noe andre treskjærere også har uttrykt nylig. Denne kopien står i Tyllidalen kirke.

Gert Eggens kopi av stolen står i dag i Tyllidalen kirke.

Kopier i nyere tid

I senere tid er det laget ytterligere noen kopier. I Italia står også en kopi av stolen. Lara Domeneghetti kommer fra en treskjærerfamilie i Nord-Italia, men bor og jobber nå i et kunstverksted i Ålesund. Hun valgte Tyldalsstolen som oppgave da hun tok sin master i visuell og tradisjonell kunst i London. Årsaken til dette valget var at stolen tilfredsstilte alle kravene til hennes masteroppgave. Og kravene var: et møbel, figurer og forgylning. Masteroppgaven består både av en teoretisk beskrivelse og en praktisk utførelse i form av en kopi av stolen. Hennes kopi ble solgt til en kunstinteressert i Italia, og er i privat eie.

I Vuku i Nord-Trøndelag står en kopi med bitte små endringer (noen ekstra figurer). Endringene er så små at den må kunne betraktes som en kopi. Den er laget av Kai Rune Johansen som er ansatt ved Stiklestad Nasjonale Kultursenter og jobber med vedlikehold av bygningsmasse, møbler og gammel byggeskikk. Privat har han og kona et eget kunstsenter.

Treskjærerjærn, slik de var i middelalderen.

Nærbilde av motiv fra forsiden på stolen.

Her har han blant annet en låve med masse utskjæringer av bord, stoler og benker som er kopier fra ulike norske kirker. Han har fått smidd seg treskjærerjern slik de var i middelalderen og brukte kun disse da han lagde sin kopi av Tyldalsstolen. Denne har han stående ved høysetet til langbordet inne på familiens kjøkken.

Etterligninger

I tillegg til kopiene er det laget flere etterligninger. Oskar Sveen kommer fra Lesja, fra en treskjærerfamilie gjennom generasjoner. Han har jobbet på Arkitekt-høyskolen og i eget verksted, og bor nå i Sverige. Han har laget syv etterligninger, seks i privat eie i to familier, og en til Menighetsfakultetet i Oslo, brukt som gave til et jubileum. Disse etterligningene har form, materialvalg og noen motiver fra originalen, men med færre utskjæringer enn originalen og med kombinasjoner av

En etterligning med stolpestol-konstruksjon og utforming som originalen, men med noen andre motiv.

motiver fra ulike kirkelige handlinger, fortellinger og tekster.

På nettet finner jeg også andre etterligninger av stolen, blant annet i Glencairn Museum, USA. Disse fraviker en god del fra originalen både i type tre, størrelse og motiver, men omtales på nettet som kopier av Tyldalsstolen.

Samtaler med noen av treskjærerne

Jeg har vært så heldig å få møte Lara Domeneghetti, Kai Rune Johansen og Oskar Sveen. Jeg spurte dem: Hva er det som gjør at noen velger å lage kopier og etterligninger av Tyldalsstolen? Hva legger dere vekt på og hva fascinerer mest? På dette svarer de alle tre:

– Jo, fordi stolen er fin, særegen og krevende, dermed er det en spennende utfordring.

Arbeidet krever gode forberedelser. De poengterer alle at det er helt nødvendig å ha inngående kunnskap om tidsperiode og stilart, og ikke minst studere og forstå motivene i figurer, kamper og border før selve skjæringa starter. Det er tidkrevende, men er en helt nødvendig forutsetning for å få fram uttrykket som ornamentikken forteller. Å forstå og gjenskape figurene og budskapet gir en stor tilfredsstillelse når de får det til.

På spørsmål om hva som fascinerer aller mest, har de litt ulike opplevelser. Når kopier skal skjæres, trengs god kunnskap

om det trevirke en skal bruke og hvordan treet kommer til å «oppføre seg». Av de jeg har snakket med er det også ulikt om de kjøper tørket materiale eller om de henter trevirket «helt fra rot». Lara Domeneghetti sier at det å gå i naturen selv og endelig finne riktig tre til både form og utskjæringer er det som er aller mest spennende for henne. Om sine tanker rundt arbeidet formidler Kai Rune Johansen at det er artig å komme i gang og vemodig å bli ferdig i en slik prosess.

Og hva gjør dere hvis dere skjærer feil?

- Da gjør jeg det til en personlig vri.
- Jeg skjærer ikke feil, jeg kan ikke tillate meg det.
- Da bare legger du motivet litt lengre ned i treet, ingen ser det.

Sluttord

Jeg fant åtte kopier og syv etterligninger. Det var i stor grad tilfeldigheter som gjorde at jeg fant disse. Men jeg fant neppe alle, flere kopier og i alle fall etterligninger av Tyldalsstolen finnes sannsynligvis både i Norge og ellers i verden. Og jeg fikk intervjuet tre av de som har skåret kopier og etterligninger. Dette har vært en utrolig interessant, morsom og lærerik reise. Vi tror helst at den store utfordringen ligger i å håndtere treskjærerjernet, men her ser vi at forarbeidet er nesten like viktig. Tyldalsstolen var (og er) langt mer kjent og verdifull enn jeg visste.

Kilder:

- Lara Domeneghetti - treskjærer
- Kai Rune Johansen - treskjærer
- Oskar Sveen - treskjærer
- Kjellvor Eggen

- VIKING Tidsskrift for norrøn arkeologi, 1963; Dorothea Fischer: *Tyldalsstolen*.
- Eystein Eggen - 1957 - *Tyllaldalen og Brydalen bygdebok*
- Bernhard Øverby - 1936 - *Festskrift i anledning Tyldalen Kirkes 200-årsjubileum*
- Harry Fett - 1907 - *Bænk og stol i Norge*
- Torveig Dahl (red.) - 2022 - *Kunst og handverk i familien Sveen - Skapande hender i tre generasjoner*
- Jens Thiis - 1908 - Nordenfjeldske Kustindustrimuseum; Fører
- Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design - Norsk kunstnerleksikon, på nett, sist oppdatert 03.07.2013
- Treskjærerne fra Telemark - Verdensarven i Telemark, - på nett sist oppdatert 03.10.2021,
- Norsk biografisk leksikon, på nett sist oppdatert 29.06.2022.
- Østlendingen, 2. august 1976.
- Kollbein Helstad - 1961 - I forfedrenes fotspor
- Innlandet fylkesarkiv - 2023 - v/Henrik Ljøner Bottilsrud
- Kulturhistorisk museum, magasinet - 2022 - v/Silje Opdahl Mathisen
- Erkebispegården - 2022 - v/Øystein Ekroll
- Norsk folkemuseum - 2023 - v/Monica Mørch
- Det kongelige slott - 2022 - v/Ingeborg Lønning
- Nordenfjeldske kunstindustrimuseum v/ Hildeborg Meese
- Sverresborg Trøndelag folkemuseum v/ Lene Serine Strøm

Alle fotografier av forfatteren.